Сборник съдебна практика

РЕШЕНИЕ НА СЪДА (голям състав)

22 юни 2023 година*

„Преюдициално запитване — Пространство на свобода, сигурност и правосъдие — Съдебно сътрудничество по наказателноправни въпроси — Директива 2012/13/ЕС — Членове 3 и 4 — Задължение на компетентните органи да информират незабавно заподозрените лица и обвиняемите за правото им да запазят мълчание — Член 8, параграф 2 — Право на позоваване на неизпълнението на това задължение — Национална правна уредба, която забранява на наказателния съд по същество да разглежда служебно такова нарушение — Членове 47 и 48 от Хартата на основните права на Европейския съюз“

По дело C-660/21

с предмет преюдициално запитване, отправено на основание член 267 ДФЕС от tribunal correctionnel de Villefranche-sur-Saône (Франция) с акт от 26 октомври 2021 г., постъпил в Съда на 29 октомври 2021 г., в рамките на наказателно производство

Procureur de la République

срещу

K.B.,

F.S.,

СЪДЪТ (голям състав),

състоящ се от: K. Lenaerts, председател, L. Bay Larsen, заместник-председател, Ал. Арабаджиев, C. Lycourgos, E. Regan, M. Safjan (докладчик), P. G. Xuereb, L. S. Rossi, D. Gratsias и M. L. Arastey Sahún, председатели на състави, S. Rodin, F. Biltgen, N. Piçarra, I. Ziemele и J. Passer, съдии,

генерален адвокат: P. Pikamäe,

секретар: S. Beer, администратор,

предвид изложеното в писмената фаза на производството и в съдебното заседание от 20 септември 2022 г.,

* Език на производството: френски.

като има предвид становищата, представени:

– за K.B., от C. Lallich и B. Thellier de Poncheville, адвокати,

– за F.S., от B. Thellier de Poncheville и S. Windey, адвокати,

– за френското правителство, от A. Daniel и A.-L. Desjonquères, в качеството на представители,

– за Ирландия, от M. Browne, Chief State Solicitor, A. Joyce, M. Lane и J. Quaney, в качеството на представители, подпомагани от D. Fennelly, SC, R. Farrell, SC, и P. Gallagher, SC,

– за Европейската комисия, от A. Azéma и M. Wasmeier, в качеството на представители,

след като изслуша заключението на генералния адвокат, представено в съдебното заседание от 26 януари 2023 г.,

постанови настоящото

Решение

1 Преюдициалното запитване се отнася до тълкуването на членове 3 и 4 от Директива 2012/13/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 22 май 2012 година относно правото на информация в наказателното производство (ОВ L 142, 2012 г., стр. 1), на член 7 от Директива (ЕС) 2016/343 на Европейския парламент и на Съвета от 9 март 2016 година относно укрепването на някои аспекти на презумпцията за невиновност и на правото на лицата да присъстват на съдебния процес в наказателното производство (ОВ L 65, 2016 г., стр. 1) и на член 48 от Хартата на основните права на Европейския съюз (наричана по-нататък „Хартата“).

2 Запитването е отправено в рамките на наказателно производство, образувано срещу K.B. и F.S. за кражба на гориво.

Правна уредба

Правото на Съюза

Директива 2012/13

3 Съображения 3, 4, 10, 14, 19 и 36 от Директива 2012/13 имат следното съдържание:

„(3) Прилагането на принципа за взаимно признаване на решенията по наказателноправни въпроси предполага, че държавите членки имат взаимно доверие в наказателноправните си системи. Обхватът на взаимното признаване зависи в голяма степен от редица параметри, които включват механизми за защита на правата на заподозрените лица или на обвиняемите и общи минимални стандарти, необходими за улесняване прилагането на принципа на взаимно признаване.

(4) Взаимното признаване на решения по наказателноправни въпроси може да функционира ефективно единствено в дух на доверие, при който не само съдебните органи, а всички участници в наказателния процес приемат решенията на съдебните органи на другите държави членки като равностойни на своите, което предполага не само доверие в адекватността на правилата на другите държави членки, но и доверие, че тези правила се прилагат правилно.

[…]

(10) Общите минимални правила следва да доведат до увеличаване на доверието в наказателноправните системи на всички държави членки, което от своя страна следва да доведе до по-ефикасно съдебно сътрудничество в условията на взаимно доверие. Такива общи минимални правила следва да бъдат установени в областта на информацията в наказателното производство.

[…]

(14) Настоящата директива […] предвижда[…] общи минимални стандарти в областта на информацията за правата и обвинението, която следва да се предостави на лица, заподозрени или обвинени в извършването на престъпление, с цел повишаване на взаимното доверие между държавите членки. Настоящата директива се основава на правата, предвидени в Хартата, и по-специално членове 6, 47 и 48 от нея, като се основава на членове 5 и 6 от [Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи, подписана в Рим на 4 ноември 1950 г.,], така както се тълкуват от Европейския съд по правата на човека. […]

[…]

(19) Компетентните органи следва незабавно да уведомят заподозрените лица или обвиняемите, устно или писмено, относно правата, както се прилагат съгласно националното право, които са от съществено значение за гарантиране справедливостта на производството съгласно предвиденото в настоящата директива. За да се даде възможност за практическо и ефективно упражняване на тези права, информацията следва да бъде предоставена незабавно в хода на производството и не по-късно от първия разпит на заподозряното лице или обвиняемия в рамките на производството от полицията или от друг компетентен орган.

[…]

(36) Заподозрените лица или обвиняемите или техните адвокати следва да имат правото да оспорят, в съответствие с националното право, евентуалния пропуск или отказ на компетентните органи да им предоставят информацията или […] някои материали по делото в съответствие с настоящата директива. Това право не води до пораждане на задължение за държавите членки за осигуряване на специална процедура за обжалване, отделен механизъм или процедура за оспорване на подобен пропуск или отказ“.

4 Член 3 от тази директива, озаглавен „Право на информация относно правата“, предвижда:

„1. Държавите членки гарантират, че на заподозрените лица или обвиняемите се предоставя незабавно информация относно най-малко следните процесуални права, както се прилагат съгласно националното право, с цел да се позволи ефективното им упражняване:

а) правото на достъп до адвокат;

б) всяко право на безплатна правна консултация и условията за нейното получаване;

в) правото на информация относно обвинението в съответствие с член 6;

г) правото на устен и писмен превод;

д) правото да запазят мълчание.

2. Държавите членки гарантират, че информацията, предвидена в параграф 1, се предоставя устно или писмено, на прост и достъпен език, като се отчитат специфичните потребности на заподозрени лица или обвиняеми в уязвимо положение“.

5 Член 4 от същата директива е озаглавен „Декларация за правата при арест“ и предвижда:

„1. Държавите членки гарантират, че на заподозрените лица или обвиняемите, които са арестувани или задържани, се предоставя незабавно писмена декларация за правата. На лицата се дава възможност да прочетат декларацията за правата и им се позволява да я запазят през целия период на задържането им.

2. В допълнение към информацията, предвидена в член 3, декларацията за правата, посочена в параграф 1 от настоящия член, съдържа информация относно следните права, както се прилагат в националното право:

а) правото на достъп до материалите по делото;

б) правото да бъдат информирани консулските власти и [трето] лице;

в) правото на достъп до спешна медицинска помощ; и

г) максималния брой часове или дни, за които заподозрените лица или обвиняемите могат да бъдат задържани, преди да бъдат изправени пред съдебен орган.

3. Декларацията за правата съдържа също така основна информация относно всички възможности съгласно националното право за обжалване на законосъобразността на ареста, получаване на преразглеждане на задържането, или отправяне на искане за условно освобождаване.

4. Декларацията за правата се изготвя на прост и достъпен език. Примерен образец на декларацията за правата се съдържа в приложение I.

5. Държавите членки гарантират, че заподозрените лица или обвиняемите получават декларацията за правата, написана на език, който те разбират. В случай че няма декларация за правата на съответния език, заподозрените лица или обвиняемите се информират устно за техните права на език, който те разбират. След това своевременно им се предоставя декларация за правата на език, който те разбират“.

6 Член 8 от същата директива е озаглавен „Проверка и средства за защита“ и има следното съдържание:

„1. Държавите членки гарантират, че когато се предоставя информация на заподозрени лица или на обвиняеми съгласно членове 3—6, това се отбелязва в съответствие с процедурата за протоколиране, предвидена в правото на съответната държава членка.

2. Държавите членки гарантират, че заподозрените лица или обвиняемите или техните адвокати имат правото да оспорят, в съответствие с процедурите в националното право, евентуалния пропуск или отказ на компетентните органи да им предоставят информацията в съответствие с настоящата директива“.

Директива 2013/48/ЕС

7 Директива 2013/48/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 22 октомври 2013 година относно правото на достъп до адвокат в наказателното производство и в производството по европейска заповед за арест и относно правото на уведомяване на трето лице при задържане и на осъществяване на връзка с трети лица и консулски органи през периода на задържане (ОВ L 294, 2013 г., стр. 1) съдържа член 3, озаглавен „Право на достъп до адвокат в наказателното производство“, който предвижда в параграф 1:

„Държавите членки гарантират, че заподозрените и обвиняемите имат право на достъп до адвокат в срок и по начин, които позволяват на заинтересованите лица реално и ефективно да упражнят правата си на защита“.

8 Член 9 от тази директива, озаглавен „Отказ“, гласи следното:

„1. Без да се засягат разпоредбите на националното право, изискващи задължителното присъствие на адвокат или адвокатска защита, държавите членки гарантират по отношение на всеки отказ от право, посочено в членове 3 и 10, че:

а) на заподозрения или обвиняемия е предоставена ясна и достатъчна устна или писмена информация на прост и разбираем език относно съдържанието на въпросното право и възможните последици на отказа от него; и

б) отказът е направен доброволно и недвусмислено.

2. Отказът, който може да бъде направен писмено или устно, се отбелязва, заедно с обстоятелствата, при които е направен, като се използва процедурата за протоколиране в съответствие с правото на съответната държава членка.

3. Държавите членки гарантират, че заподозрените или обвиняемите могат впоследствие да оттеглят този отказ на всеки етап от наказателното производство и че те са уведомени за тази възможност. Оттеглянето поражда действие от момента, в който е направено“.

Директива 2016/343

9 Член 7 от Директива 2016/343, озаглавен „Право на лицата да запазят мълчание и да не се самоуличават“, гласи:

„1. Държавите членки гарантират, че заподозрените и обвиняемите имат правото да запазят мълчание във връзка с престъплението, в чието извършване са заподозрени или обвинени.

2. Държавите членки гарантират, че заподозрените и обвиняемите имат правото да не се самоуличават.

3. Упражняването на правото на лицата да не се самоуличават не възпрепятства компетентните органи да събират доказателства, които могат да бъдат законно получени чрез използване на законови правомощия за процесуална принуда и които съществуват независимо от волята на заподозрения или обвиняемия.

4. Държавите членки могат да позволят на своите съдебни органи да вземат предвид оказването на съдействие от страна на заподозрения и обвиняемия, когато определят наказанието.

5. Упражняването на правото на заподозрените или обвиняемите да запазят мълчание и на правото им да не се самоуличават не може да се използва срещу тях и не може да се счита за доказателство, че те са извършили съответното престъпление.

6. Настоящият член не възпрепятства държавите членки да решат, че по отношение на леки нарушения производството или определени етапи от него може да се проведе писмено или без разпит на заподозрения или обвиняемия от компетентните органи във връзка с извършеното нарушение, при условие че е спазено правото на справедлив съдебен процес“.

Френското право

10 Член 53, алинея 1 от Code de procédure pénale (Наказателно-процесуален кодекс) гласи:

„Квалифицира се като заварено престъплението, което се извършва в момента или е току-що извършено. Заварено е и престъплението, при което непосредствено след извършеното деяние заподозряното лице е преследвано от обществеността или носи предмети или следи или улики, които дават основание да се предположи, че е участвало в престъплението“.

11 Член L 63-1 от посочения кодекс има следното съдържание:

„Задържаното лице се информира незабавно от служител на съдебната полиция или, под надзора на последния, от агент на съдебната полиция на език, който то разбира, при необходимост чрез формуляра, предвиден в тринадесети параграф:

1° за наложената му мярка полицейско задържане, както и за продължителността на мярката и евентуалното ѝ удължаване;

2° за предполагаемата правна квалификация, дата и място на престъплението, за което е заподозряно, че е извършило или се е опитало да извърши, както и за основанията за полицейското му задържане, изброени в точки 1°—6° от член 62-2;

3° за обстоятелството, че има:

– правото да поиска да бъде осведомен негов близък и работодателят му, както и, ако е с чуждо гражданство, консулските служби на държавата, чийто гражданин е, и при необходимост да осъществи връзка с тези лица съгласно член 63-2,

– правото да бъде прегледано от лекар съгласно член 63-3,

– правото на адвокатска помощ в съответствие с членове 63-3-1—63-4-3,

– ако е необходимо — правото на съдействие от устен преводач,

– правото да се запознае с документите, посочени в член 63-4-1, във възможно най-кратък срок и най-късно преди евентуалното удължаване на срока на полицейското задържане,

– правото да представи пред прокурора или, когато е приложимо, пред съдията по мерките за неотклонение, когато същият се произнася по евентуалното удължаване на задържането под стража, становище с цел тази мярка да бъде прекратена. Ако не бъде доведено пред магистрат, лицето може да изрази устно становище в протокол за изслушване, който се предоставя на магистрата, преди той да вземе решение по въпроса за удължаването на срока на мярката,

– правото по време на изслушванията и след снемане на самоличността му да прави изявления, да отговаря на поставените му въпроси или да запази мълчание.

[…]

Информирането, осъществено по реда на този член, се отразява в протокола от полицейското задържане и се подписва от задържаното лице. Евентуалният му отказ да подпише, също се отбелязва.

В изпълнение на член 803-6 документът, в който са изложени тези права, се връчва на лицето при информирането му за неговото задържане“.

12 Съгласно член 63-4-1 от посочения кодекс:

„По негово искане адвокатът може да се запознае с протокола, съставен съгласно член 63-1, предпоследна алинея, в който е записано уведомяването за задържането и за свързаните с него права, медицинското удостоверение, изготвено в приложение на член 63-3, както и протоколите от изслушването на лицето, на което оказва помощ. Той не може да иска или да прави копие от тях. Той обаче може да взема бележки.

Задържаното лице също може да се запознае с документите, посочени в първия параграф на настоящия член, или с копие от тях“.

13 Член 73 от същия кодекс гласи:

„При заварено престъпление, наказуемо с лишаване от свобода, всяко лице може да залови извършителя и да го предаде на най-близкия разследващ офицер от полицията.

Не е задължително лицето, отведено пред разследващия офицер от полицията, да бъде задържано, когато са изпълнени предвидените в настоящия кодекс условия за налагане на тази мярка, ако не е нужно то да остане под надзора на разследващите органи и е информирано, че може във всеки един момент да напусне помещенията на полицията или на жандармерията. Тази алинея обаче не се прилага, ако лицето е принудително доведено пред разследващия офицер от органите на реда“.

14 Член 385, първа и шеста алинея от Наказателно-процесуалния кодекс предвижда:

„Наказателният съд има правомощието да обявява недействителността на производствата, образувани пред него, освен когато е сезиран от съдия-следователя или от следственото отделение“.

[…]

При всички случаи възраженията за недействителност трябва да бъдат повдигнати преди всяка защита по същество“.

Главното производство и преюдициалният въпрос

15 Вечерта на 22 март 2021 г. K.B. и F.S. са спрени за установяване на самоличност от служители на съдебната полиция поради съмнителното им присъствие на паркинг на предприятие. Тези полицаи забелязват, че резервоарът на камион, намиращ се на този паркинг, е отворен и че наблизо има бидони. В 22:25 ч. полицаите задържат и слагат белезници на K.B. и F.S., които се опитвали да се скрият, и веднага започват разследване за заварена кражба на гориво на основание член 53, първа алинея от Наказателно-процесуалния кодекс.

16 След като разпитват K.B. и F.S., без обаче да ги уведомят за правата, предвидени в член 63-1 от Наказателно-процесуалния кодекс, разследващите полицаи уведомяват офицер на съдебната полиция, който разпорежда незабавното довеждане на двамата заподозрени, за да бъдат задържани в съответствие с член 73 in fine от Наказателно-процесуалния кодекс.

17 Пренебрегвайки това разпореждане, разследващите полицаи се обръщат към друг офицер на съдебната полиция, който пристига на място в 22:40 ч. и вместо да задържи двамата заподозрени лица, да им съобщи посочените права и да уведоми прокурора на Републиката, както изисква френското право, претърсва тяхното превозно средство. При това претърсване са намерени уличаващи предмети като тапи, фуния и електрическа помпа. Офицерът поставя на K.B. и F.S. въпроси, на които те отговарят.

18 В 22:50 ч. прокурорът на Републиката е уведомен за полицейското задържане на F.S. и K.B., които са информирани за правата им съответно в 23:00 ч. и в 23:06 ч., включително за правото да запазят мълчание.

19 Сезиран по съществото на наказателното производство, образувано срещу K.B. и F.S. за кражба на гориво, Tribunal correctionnel de Villefranche-sur-Saône (Районен наказателен съд Вилфранш-сюр-Сон, Франция), който е запитващата юрисдикция, констатира, че в случая действия по разследване са извършени и самоуличаващи изявления са събрани, преди K.B. и F.S. да бъдат уведомени за правата им, в нарушение на член 63-1 от Наказателно-процесуалния кодекс, който транспонира членове 3 и 4 от Директива 2012/13. С оглед на късното задържане, уведомяване на прокурора на Републиката и уведомяване за техните права, по-специално за правото да се запази мълчание, запитващата юрисдикция счита, че правото на лицата да не се самоуличават е било нарушено. При тези обстоятелства съгласно практиката на Cour de cassation (Касационен съд, Франция) претърсването на превозното средство, задържането на заподозрените лица и всички произтичащи от това действия по принцип би трябвало да бъдат обявени за невалидни.

20 В този контекст от преписката, с която разполага Съдът, е видно, че по силата на член 385 от Наказателно-процесуалния кодекс възраженията за недействителност на производството, като нарушението на предвиденото в член 63-1 от този кодекс задължение за уведомяване на лицето за правото да запази мълчание в момента на полицейското му задържане, трябва да се повдигнат от засегнатото лице или неговият адвокат преди защитата по същество. От тази преписка е видно също, че K.B. и F.S. са подпомагани от адвокат, но нито той, нито K.B. и F.S. са повдигнали преди защитата по същество възражение за недействителност по смисъла на член 385 от посочения кодекс, основано на нарушение на това задължение.

21 Освен това запитващата юрисдикция отбелязва, че Cour de cassation (Касационен съд) е дал тълкуване на член 385 от Наказателно-процесуалния кодекс в смисъл, че той забранява на съда, който се произнася по съществото на делото, да разглежда служебно недействителността на производството, с изключение на тази, която произтича от липсата на компетентност, при положение че подсъдимият, който има право да бъде подпомаган от адвокат, когато се яви или се представлява пред съд, може да се позове на такава недействителност преди защитата по същество, като освен това този подсъдим разполага със същото право във въззивното производство, ако не се е явил или не е бил представляван в първоинстанционното производство. При това положение така тълкуваният член 385 от Наказателно-процесуалния кодекс забранявал на запитващата юрисдикция да разглежда служебно нарушението на задължението, посочено в предходната точка от настоящото решение.

22 В този контекст запитващата юрисдикция иска да се установи дали забраната, наложена ѝ с член 385 от посочения кодекс, да разгледа служебно нарушението на задължение, предвидено в правото на Съюза, каквото е предвиденото в членове 3 и 4 от Директива 2012/13 задължение за незабавно информиране на заподозрените и обвиняемите за правото им да запазят мълчание, е в съответствие с това право.

23 В това отношение тя припомня, че служебното прилагане на правото на Съюза от националния съд, при липсата на процесуални правила в това право, е въпрос на процесуална автономия на държавите членки, в границите на принципите на равностойност и ефективност. В решение от 14 декември 1995 г., Peterbroeck (C-312/93, EU:C:1995:437) Съдът обаче постановил, че правото на Съюза не допуска прилагането на национална процесуалноправна норма, която забранява на националния съд, сезиран в рамките на неговата компетентност, да преценява служебно съвместимостта на даден акт на вътрешното право с разпоредба на Съюза, когато последната не е била изтъкната от правния субект в рамките на определен срок.

24 Освен това запитващата юрисдикция цитира практиката на Съда в областта на неравноправните клаузи, с която Съдът прави извод, че националният съд е длъжен да разгледа служебно нарушението на някои разпоредби на Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори (ОВ L 95, 1993 г., стр. 29; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 2, стр. 273) с мотива, че такова разглеждане позволява да бъдат постигнати предвидените в тази директива резултати. Според тази юрисдикция по този начин тази съдебна практика признава статута на националния съд като орган на държава членка, също както и съответстващото му задължение да участва пълноправно в процеса по транспониране на директивите в особен контекст, характеризиращ се с по-слабото положение на една от страните в производството. Тя счита, че тази логика относно потребителя би могла да се пренесе към подсъдимия по наказателни дела, още повече че последният не е непременно подпомаган от адвокат, за да защити правата си.

25 При тези обстоятелства Tribunal Correctionnel de Villefranche-sur-Saône решава да спре производството и да отправи следния въпрос към Съда:

„Трябва ли член 3 (право на информация относно правата) и член 4 (декларация за правата при арест) от [Директива 2012/13], член 7 (право на лицата да запазят мълчание) от [Директива 2016/343], във връзка с член 48 (презумпция за невиновност и право на защита) от Хартата […], да се тълкуват в смисъл, че не допускат наложената на националния съд забрана да разглежда служебно нарушение на правото на защита, гарантирано от посочените директиви, и по-специално забраната да разглежда служебно, с оглед на отмяната на производството, непредоставянето на информация за правото да се запази мълчание при ареста или късното предоставяне на информация за правото да се запази мълчание?“.

По преюдициалния въпрос

26 Съгласно постоянната съдебна практика в рамките на въведеното с член 267 ДФЕС производство за сътрудничество между националните юрисдикции и Съда задачата на последния е да даде на националния съд полезен отговор, който да му позволи да реши спора, с който е сезиран. С оглед на това при необходимост Съдът може да преформулира въпросите, които са му зададени. Освен това може да се наложи Съдът да вземе предвид норми от правото на Съюза, които националният съд не е посочил във въпроса си (решение от 15 юли 2021 г., Ministrstvo za obrambo, C-742/19, EU:C:2021:597, т. 31).

27 Всъщност фактът, че от формална гледна точка националната юрисдикция е формулирала преюдициален въпрос чрез позоваване на определени разпоредби на правото на Съюза, не е пречка Съдът да даде на тази юрисдикция всички насоки за тълкуване, които могат да бъдат полезни за решаването на делото, с което е сезирана, независимо дали тя е посочила съответните разпоредби във въпросите си. В това отношение Съдът трябва да изведе от всички предоставени от националната юрисдикция данни, и по-конкретно от мотивите на акта за преюдициално запитване, разпоредбите от правото на Съюза, които се нуждаят от тълкуване предвид предмета на спора (решение от 22 декември 2022 г., Ministre de la Transition écologique и Premier ministre (Отговорност на държавата за замърсяването на въздуха), C-61/21, EU:C:2022:1015, т. 34 и цитираната съдебна практика).

28 В случая следва да се отбележи, от една страна, че преюдициалният въпрос се отнася по-специално до член 7 от Директива 2016/343, който предвижда в параграф 1, че държавите членки гарантират, че заподозрените и обвиняемите имат правото да запазят мълчание във връзка с престъплението, в чието извършване са заподозрени или обвинени.

29 Следва обаче да се отбележи, че преюдициалното запитване е формулирано в контекст, в който информацията относно правото да се запази мълчание е предоставена със закъснение на засегнатите лица, тъй като, както следва от точки 16—19 от настоящото решение, преди да им бъде предоставена тази информация, са им били поставени въпроси от служители и офицер на съдебната полиция и от тях са били събрани самоуличаващи се изявления. В този смисъл запитването се отнася до последиците, които съдът, който разглежда делото по същество, трябва евентуално да изведе от късното съобщаване на посочената информация, когато тези лица или техният адвокат не са се позовали на това в срока, определен от правото на съответната държава членка. Задължението на компетентните органи да предоставят на заподозрените лица или обвиняемите незабавно информация и декларация за правата, отнасящи се по-конкретно до правото да запазят мълчание, също както задължението на държавите членки да гарантират, че пропускът или отказът за предоставяне на подобна информация или декларации могат да бъдат оспорени, обаче са конкретно уредени от Директива 2012/13, по-специално що се отнася до първото задължение, в членове 3 и 4, а що се отнася до второто задължение, в член 8, параграф 2 от нея. При това положение, както по същество генералният адвокат отбелязва в точки 31—35 от своето заключение, на преюдициалния въпрос следва да се отговори с оглед единствено на тази директива.

30 От друга страна, от съображение 14 на Директива 2012/13 е видно, че тя се основава на прогласените по-специално в членове 47 и 48 от Хартата права и цели да утвърди тези права по отношение на заподозрените и обвиняемите в наказателното производство (вж. в този смисъл решение от 19 септември 2019 г., Районна прокуратура Лом, C-467/18, EU:C:2019:765, т. 37).

31 Макар в преюдициалния въпрос да е направено позоваване само на член 48 от Хартата, който се отнася до презумпцията за невиновност и до правото на защита, следва да се припомни, че Съдът вече е постановил, че правото да се запази мълчание, е гарантирано не само от този член, но и от член 47, втора алинея от Хартата, който се отнася до правото на всяко лице неговото дело да бъде гледано справедливо (вж. в този смисъл решение от 2 февруари 2021 г., Consob, C-481/19, EU:C:2021:84, т. 45). При това положение този въпрос трябва да се разгледа и в светлината на тази последна разпоредба от Хартата.

32 При това положение следва да се приеме, че запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали членове 3 и 4, и член 8, параграф 2 от Директива 2012/13 във връзка с членове 47 и 48 от Хартата трябва да се тълкуват в смисъл, че не допускат национална правна уредба, която забранява на съда, който се произнася по същество по наказателни дела, да разглежда служебно, с оглед отмяната на производството, нарушението на задължението на компетентните органи по силата на тези членове 3 и 4 да информират незабавно заподозрените или обвиняемите за правото им да запазят мълчание.

33 В това отношение следва да се припомни, че съгласно член 3, параграф 1, буква д) и параграф 2 и член 4, параграфи 1 и 2 от Директива 2012/13 държавите членки гарантират, че на заподозрените лица или обвиняемите се предоставя незабавно устна или писмена информация, а когато тези лица са арестувани или задържани — писмена декларация за

правата, която се отнася наред с останалото до правото да се запази мълчание, така че да се позволи ефективното упражняване на това право. Следователно тези разпоредби предвиждат задължение за компетентните органи на държавите членки да информират незабавно заподозрените лица или обвиняемите за това право, като се уточнява, че независимо от евентуално по-строгия характер на това задължение по отношение на заподозрените лица или обвиняемите, арестувани или задържани, от съображение 19 от тази директива следва, че във всички случаи посочената по-горе информация трябва да бъде предоставена най-късно преди първия разпит на заподозрения или обвиняемия в рамките на производството от полицията или от друг компетентен орган.

34 В случая запитващата юрисдикция по същество констатира, че K.B. и F.S., които са били арестувани за извършване на заварено престъпление и следователно в качеството си на лица, арестувани и заподозрени в извършване на престъпление, е трябвало незабавно да бъдат уведомени за правото им да запазят мълчание на основание на националното право, с което се транспонират посочените в предходната точка разпоредби от Директива 2012/13, са били уведомени късно за това право, тоест едва след като им са били зададени въпроси от служители и офицер на съдебната полиция и от тях са били събрани самоуличаващи изявления.

35 В тази насока следва да се припомни, че член 8, параграф 2 от Директива 2012/13 задължава държавите членки да гарантират, че заподозрените лица или обвиняемите или техните адвокати имат право да оспорят в съответствие с националните процедури евентуалния пропуск или отказ на компетентните органи да им предоставят информацията в съответствие с тази директива.

36 Тази разпоредба е предназначена по-специално да се прилага в положение, при което информация относно правото да се запази мълчание е предоставена със закъснение. Всъщност, като се има предвид, че член 3, параграф 1 и член 4, параграф 1 от тази директива изискват заподозрените лица или обвиняемите да бъдат информирани незабавно за правото им да запазят мълчание, информация в това отношение, предоставена без да се спази изискването за бързина, не може да се счита за предоставена „в съответствие“ с тази директива. Следователно съгласно член 8, параграф 2 от посочената директива заподозрените лица или обвиняемите или техните адвокати трябва да имат възможност да оспорят тази липса на уведомяване.

37 В това отношение е важно да се припомни, че предвид значението на правото на ефективни правни средства за защита, гарантирано с член 47, първа алинея от Хартата, член 8, параграф 2 от Директива 2012/13 не допуска нито една национална мярка, която възпрепятства упражняването на ефективни правни средства за защита в случай на нарушаване на защитените с тази директива права (решение от 19 септември 2019 г., Районна прокуратура Лом, C-467/18, EU:C:2019:765, т. 57).

38 С направеното от нея препращане към „процедурите в националното право“ тази разпоредба от Директива 2012/13 обаче не уточнява начина и сроковете, в които заподозрените лица и обвиняемите, както и евентуално техните адвокати, могат да се позоват на нарушение на задължението за незабавно информиране на такива заподозрени и обвиняеми лица за правото им да запазят мълчание, нито възможните процесуални последици, произтичащи от липсата на това позоваване, като например възможността съдът, който разглежда делото по същество по наказателни дела, да установи служебно такова нарушение с оглед на отмяната на производството. Така предоставената на

държавите членки свобода на действие при определянето на тези правила и последици, се потвърждава и в съображение 36 от тази директива, съгласно което правото да се оспори, в съответствие с националното право, евентуалния пропуск или отказ на компетентните органи да предоставят информация или да разкрият някои материали по делото в съответствие с посочената директива, не задължава държавите членки да предвидят специална процедура за обжалване, отделен механизъм или процедура за подаване на възражение, позволяващи такова оспорване.

39 При това положение следва да се констатира, че Директива 2012/13 не предвижда правила, уреждащи евентуалната възможност за съда, който разглежда делото по същество по наказателни дела, да установи служебно нарушение на задължението за незабавно информиране на такива заподозрени и обвиняеми лица за правото им да запазят мълчание.

40 Важно е обаче да се припомни, че когато прилагат член 3, параграф 1, буква д), член 4, параграф 1 и член 8, параграф 2 от Директива 2012/13, държавите членки са длъжни в съответствие с член 51, параграф 1 от Хартата да осигурят спазването на изискванията, произтичащи както от правото на ефективни правни средства за защита и правото на всяко лице делото му да бъде гледано справедливо, закрепени в член 47, първа и втора алинея от Хартата, така и от правото на защита, закрепено в член 48, параграф 2 от Хартата, които права са конкретизирани в тези разпоредби на Директива 2012/13 (вж. в този смисъл решение от 1 август 2022 г., TL (Липса на устен и писмен превод), C-242/22 PPU, EU:C:2022:611, т. 42).

41 Следва също да се добави, че съгласно член 52, параграф 3 от Хартата съдържащите се в нея права имат същия смисъл и обхват като съответстващите им права, гарантирани с Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи, подписана в Рим на 4 ноември 1950 г. (наричана по-нататък „ЕКПЧ“), което не пречи правото на Съюза да предоставя по-широка защита. Следователно при тълкуването на правата, гарантирани от член 47, първа и втора алинея и член 48, параграф 2 от Хартата, Съдът трябва да вземе предвид съответстващите им права, гарантирани от членове 6 и 13 от ЕКПЧ, както са тълкувани от Европейския съд по правата на човека, като минимален праг на закрила (вж. в този смисъл решения от 2 февруари 2021 г., Consob, C-481/19, EU:C:2021:84, т. 37 и цитираната съдебна практика и от 9 март 2023 г., Intermarché Casino Achats/Комисия, C-693/20 P, EU:C:2023:172, т. 41—43). Впрочем в съображение 14 от Директива 2012/13 изрично се споменава фактът, че тя развива по-специално този член 6, така както е тълкуван от този съд.

42 В това отношение и освен ако запитващата юрисдикция не установи друго, е важно да се отбележи, че както е видно от обясненията, дадени от френското правителство в писменото му становище и в съдебното заседание, френското наказателно право, и по-специално член 63-1, параграф 3, член 63-4-1 и член 385 от Наказателно-процесуалния кодекс, позволява на заподозрените лица или обвиняемите, както и евентуално на техния адвокат, да се позовават с всички средства и във всеки един момент, между полицейското им задържане и представянето на защитата по същество, на всяко нарушение на задължението за незабавно уведомяване на заподозрените лица или на обвиняемите за правото им да запазят мълчание, произтичащо от членове 3 и 4 от Директива 2012/13, с уточнението, че както тези заподозрени лица и обвиняеми, така и техните адвокати разполагат с право на достъп до материалите по делото, и по-специално до протокола, с който се констатира уведомяването за задържането и за свързаните с него права.

43 По силата на предоставената им от Директива 2012/13 свобода на действие обаче държавите членки могат да ограничат във времето позоваването на такова нарушение до етапа, предхождащ представянето на защитата по същество. По-специално следва да се приеме, че забраната наказателният съд, който разглежда делото по същество, да установи служебно това нарушение с оглед на отмяната на производството, по принцип зачита правото на ефективни правни средства за защита и на справедливо гледане на делото, закрепени в член 47, първа и втора алинея от Хартата, както и правото на защита, закрепено в член 48, параграф 2 от Хартата, когато заподозрените лица, обвиняемите или техните адвокати са имали реална и ефективна възможност да се позоват на съответното нарушение и са разполагали за тази цел с разумен срок и с достъп до материалите по делото.

44 При това положение, за да се гарантира полезното действие на правото да се запази мълчание, е важно да се уточни, че такъв извод важи само ако тези лица са разполагали реално и ефективно, в рамките на предоставения им срок, за да се позоват на нарушение на член 3, параграф 1, буква д) и на член 4, параграф 1 от Директива 2012/13, с правото на достъп до адвокат, закрепено в член 3 от Директива 2013/48 и улеснено от механизма на правната помощ, предвиден в Директива (ЕС) 2016/1919 на Европейския парламент и на Съвета от 26 октомври 2016 година относно правната помощ за заподозрени и обвиняеми в рамките на наказателното производство и за искани за предаване лица в рамките на производството по европейска заповед за арест (ОВ L 297, 2016 г., стр. 1).

45 Това тълкуване на посочените разпоредби на Директива 2012/13 във връзка с членове 47 и 48 от Хартата се потвърждава от практиката на Европейския съд по правата на човека във връзка с член 6 от ЕКПЧ, който вече е постановил, че особено уязвимото положение на обвиняемия на етапа на разследването при подготовката на съдебния процес може да бъде компенсирано по подходящ начин само със съдействието на адвокат, чиято задача е по-специално да гарантира зачитането на правото на всеки обвиняем да не се самоуличава (ЕСПЧ, решение от 27 ноември 2008 г., Salduz с/у Турция, ECLI:CE:ECHR:2008:1127JUD003639102, § 54).

46 Това, че заподозрените лица и обвиняемите трябва да получат от националното право реалната и ефективна възможност за достъп до адвокат, при все това не изключва вероятността, ако те се откажат от тази възможност, да трябва по принцип да понесат възможните последици от този отказ, когато той е бил направен в съответствие с условията по член 9 от Директива 2013/48. По-специално, параграф 1 от тази разпоредба предвижда, че на заподозрения или обвиняемия трябва да се предостави ясна и достатъчна устна или писмена информация на прост и разбираем език относно съдържанието на правото на достъп до адвокат и възможните последици на отказа от него и че отказът трябва да е направен доброволно и недвусмислено.

47 Изводът, посочен в точка 44 от настоящото решение, не се поставя под въпрос от факта, че член 8, параграф 2 от Директива 2012/13 предвижда, че нарушението на задължението за незабавно информиране на заподозрените лица или на обвиняемите за правото им да запазят мълчание трябва да може да бъде изтъкнато от заподозряното лице или обвиняемият „или“ от техния адвокат. Всъщност този разделителен съюз следва да се разбира в смисъл, че това заподозряно лице или този обвиняем трябва лично да се позоват на такова нарушение само в случаите, в които те надлежно са се отказали от възможността да бъдат подпомагани от адвокат, отказ, чиято валидност трябва да бъде проверена от съд, или ако предпочитат те самите да се позоват на това нарушение, а не посредством своя адвокат.

48 Освен това е важно да се отбележи, че съгласно практиката на Европейския съд по правата на човека, когато е установено процесуално нарушение, националните юрисдикции следва да преценят дали този порок е отстранен в хода на производството, като липсата на такава преценка сама по себе си е на пръв поглед несъвместима с изискванията за справедлив процес по смисъла на член 6 от ЕКПЧ (ЕСПЧ, решение от 28 януари 2020 г., Mehmet Zeki Çelebi с/у Турция, CE:ECHR:2020:0128JUD002758207, § 51). Така, в случай че заподозряното лице не е било уведомено своевременно за правата си да не се самоуличава и да запази мълчание, трябва да се прецени дали въпреки този пропуск наказателното производство като цяло може да се счита за справедливо, като се вземат предвид редица фактори, сред които е и въпросът дали изявленията, събрани при липсата на такава информация, са неразделна или важна част от уличаващите доказателства, както и значимостта на другите материали по делото (вж. в този смисъл ЕСПЧ, решение от 13 септември 2016 г., Ibrahim и др. с/у Обединеното кралство, CE:ECHR:2016:0913JUD005054108, § 273 и 274).

49 От гореизложените съображения следва, че не може да се приеме, че национална правна уредба, която забранява на съда, който се произнася по същество по наказателни дела, да разглежда служебно, с оглед на отмяната на производството, нарушението на задължението на компетентните органи по силата на членове 3 и 4 от Директива 2012/13 да информират незабавно заподозрените лица или обвиняемите за правото им да запазят мълчание, нарушава членове 47 и 48 от Хартата, когато тези заподозрени лица или обвиняеми не са били лишени от реалната и ефективна възможност да получат достъп до адвокат в съответствие с член 3 от Директива 2013/48, при необходимост, използвайки правната помощ при условията, предвидени в Директива 2016/1919, и са имали, също както евентуално техният адвокат, правото на достъп до материалите по делото и правото да се позоват на това нарушение в разумен срок в съответствие с член 8, параграф 2 от Директива 2012/13.

50 Този извод не се поставя под съмнение от съдебната практика, на която се позовава запитващата юрисдикция и която е посочена в точки 23 и 24 от настоящото решение.

51 Всъщност, от една страна, в делото, по което е постановено решение от 14 декември 1995 г., Peterbroeck (C-312/93, EU:C:1995:437), националното право е предоставяло на съда правомощието да преценява служебно съвместимостта на акт от вътрешното право с разпоредба от правото на Съюза. Запитващата юрисдикция обаче се е оказала лишена от това правомощие, тъй като към датата на провеждане на съдебното заседание срокът, в който можело да се извърши служебно тази преценка, вече бил изтекъл. Напротив, делото по главното производство се отнася до въпроса дали правото на Съюза налага на националния съд да се признае правомощието да разглежда служебно нарушение на правото на Съюза, въпреки че същото му е забранено от националното право.

52 Що се отнася, от друга страна, до практиката на Съда в областта на неравноправните клаузи, важно е да се подчертае, че правните отношения, които са предмет на режим за защитата на потребителите, се различават до такава степен от правните отношения, разглеждани в рамките на наказателните производства, каквито са тези в главното производство, припомнени в точка 45 от настоящото решение, че принципите, изведени в областта на неравноправните клаузи, не биха могли просто да се приложат в областта на процесуалните гаранции в наказателното производство.

53 С оглед на всички изложени по-горе съображения на поставения въпрос следва да се отговори, че членове 3 и 4 и член 8, параграф 2 от Директива 2012/13, разглеждани във връзка с членове 47 и 48 от Хартата, трябва да се тълкуват в смисъл, че допускат национална правна уредба, която забранява на съда, който се произнася по същество по наказателни дела, да разглежда служебно с оглед на отмяната на производството, нарушението на задължението на компетентните органи по силата на тези членове 3 и 4 да информират незабавно заподозрените лица или обвиняемите за правото им да запазят мълчание, когато тези лица не са били лишени от реалната и ефективна възможност да получат достъп до адвокат в съответствие с член 3 от Директива 2013/48, при необходимост, използвайки правната помощ при условията, предвидени в Директива 2016/1919, и са имали, също както евентуално техният адвокат, правото на достъп до материалите по делото и правото да се позоват на това нарушение в разумен срок в съответствие с член 8, параграф 2 от Директива 2012/13.

По съдебните разноски

54 С оглед на обстоятелството, че за страните по главното производство настоящото дело представлява отклонение от обичайния ход на производството пред запитващата юрисдикция, последната следва да се произнесе по съдебните разноски. Разходите, направени за представяне на становища пред Съда, различни от тези на посочените страни, не подлежат на възстановяване.

По изложените съображения Съдът (голям състав) реши:

Членове 3 и 4 и член 8, параграф 2 от Директива 2012/13/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 22 май 2012 година относно правото на информация в наказателното производство, разглеждани във връзка с членове 47 и 48 от Хартата на основните права на Европейския съюз,

трябва да се тълкуват в смисъл, че:

допускат национална правна уредба, която забранява на съда, който се произнася по същество по наказателни дела, да разглежда служебно с оглед на отмяната на производството, нарушението на задължението на компетентните органи по силата на тези членове 3 и 4 да информират незабавно заподозрените лица или обвиняемите за правото им да запазят мълчание, когато тези лица не са били лишени от реалната и ефективна възможност да получат достъп до адвокат в съответствие с член 3 от Директива 2013/48/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 22 октомври 2013 година относно правото на достъп до адвокат в наказателното производство и в производството по европейска заповед за арест и относно правото на уведомяване на трето лице при задържане и на осъществяване на връзка с трети лица и консулски органи през периода на задържане, при необходимост, използвайки правната помощ при условията, предвидени в Директива (ЕС) 2016/1919 на Европейския парламент и на Съвета от 26 октомври 2016 година относно правната помощ за заподозрени и обвиняеми в рамките на наказателното производство и за искани за предаване лица в рамките на производството по европейска заповед за арест, и са имали, също както евентуално техният адвокат, правото на достъп до материалите по делото и правото да се позоват на това нарушение в разумен срок в съответствие с член 8, параграф 2 от Директива 2012/13.

Подписи